rodo, kad Laistų piliakalnyje gyventa ir II tūkst. pirmaisiais šimtmečiais.

Vladas Žulkus

BIRUTĖS KALNO IR GYVENVIETĖS TYRINĖJIMAI

Birutės kalno Palangos botanikos parke aikštelė buvo žvalgyta 1976 m., ištirta 111 m^2. 1983 m. kalno aikštelėje buvo kasinėta dar 143 m^2, o papėdėje - 254 m^2.

Kalno viršuje tyrinėta į P ir V nuo koplyčios. Aikštelės viduryje 2-2,5 m gylyje aptikta menkų kultūrinio sluoksnio pėdsakų - rusvas smėlis su skaldytais akmenukais, smulkių visiškai sunykusių geležies dirbinių pėdsakų, lipdytos lygiu paviršiumi ir žiestos keramikos šukelių. Toks pat sluoksnelis žymėjo Š ir ŠR pusėn kylantį smėlio pylimą, palei kurį aikštelės pakraštyje aptikta nedidelių akmenukų ir keletas stulpaviečių. Iš V pusės aikštelę supo medžio ir molio sutvirtinimų juosta (1976 m. čia buvo aptiktos dvi lygiagrečios stulpaviečių eilės ir sudegusių rąstų). Piliakalnio kultūrinis sluoksnis datuojamas II m.e. tūkst. pradžia - XV a. (1976 m. atsitiktinai rasta keramikos, datuotinos I m.e. tūkst. pirmąja puse). Sutvirtinimai V aikštelės krašte įrengti XIV a. - XV a. pr. Piliakalnio kultūrinis sluoksnis buvo užpustytas smėliu iki 1 m storio. Ant jo - susidaręs 3-15 cm storio juodos žemės su angliukais sluoksnis, kylantis į viršų Š, R ir P kryptimis. Ten buvo iš smėlio supilti iki 2 m aukščio pylimai, supę ovalo formos 16x13 m dydžio aikštelę. Pylimo plotis - 6 m, tik R krašte siekė iki 12 m. Vakaruose pylimo nebuvo, o PV kampe buvęs įėjimas. Aikštelės paviršius buvo 19 m aukščiau jūros lygio. Pylimo vidiniu pakraščiu rasta 10 medinių stulpų (du iš jų buvo aptikti 1976 m.).

Rytiniame - vidiniame pylimo šlaite rastos dvi stulpavieČių poros. Tarp stulpų buvę 1,75-1,8 m, o tarp porų - 4,25 m. Sudegę pusrąsčiai ir tašytos lentos rodo, kad po esama koplyčia turi būti dar viena pora stulpų ir kad šis 8,5x1,75 m dydžio statinys buvo su stogu. Jokių sienų žymių neaptikta. Stulpų skersmuo 16-24 cm. Aikštelėje rastos laužavietės, kūrentos žemės paviršiuje. V ir centrinėje aikštelės dalyje laužavietės retos, didžiausia jų dalis sukoncentruota R krašte. Įrenginys skiriamas vėlyviausiam gyvenvietės egzistavimo periodui datuojamas XV a. - XVI a. pr. ir identifikuojamas su pagoniška šventviete - alka.

Į V nuo koplyčios 1-1,2 m gylyje rasti 3 kapai karstuose. Du iš jų, datuojami XVIII a., yra vyrų, o vienas, labai sunykęs, - 5-7 m. mergaitės. Mirusioji buvo laidota su įkapėmis - ant krūtinės rasti 3 žalvariniai žiedeliai, išplatintu viduriu su įbrėžimais ("signetiniai"), vienas lietas juostinis ir 1 ažūrinis. Kapas datuojamas XVII a. viduriu.

Kalno P papėdėje nedidelėje terasoje buvo gyvenvietė, kurios du iki 1,5 m storio kultūriniai sluoksniai aptikti 1,2-2,2 m gylyje.

Seniausio, ant įžemio, yra menki pėdsakai: skaldyti akmenys, lipdytos lygiu ir šiurkštoku paviršiumi bei žiestos puodų šukelės. Viršutiniame kultūriniame sluoksnyje išskirti 5 horizontai su apstatymu. Apatiniame (IV) horizonte aptiktos stulpavietės ir tamsesnė dėmė smėlyje žymėjo maždaug 7x8 m dydžio pastatą, kurio sienos galėjo būti iš horizontalių rąstų. Statinio Š dalyje buvo iš molio plūkto apie 1 m dydžio židinio liekanų. Pastate rasta žiestos keramikos, kurios briaunos puoštos įkartomis ir duobutėmis, pasaginė segė aguoniniais galais. Tam pačiam horizontui skiriamos aštuonios 0,9-1,1 m skersmens dėmės, kurių pjūviai parodė,

kad čia būta įkastų smėlin ir skirtų maisto atsargoms saugoti pintinių.

Horizontui III A priskirti pastatai, kurių sienas žymėjo didesnės ir mažesnės stulpavietės, išdėstytos nevienodais tarpais. Plote IX stulpavietės aptiktos 30 cm gylio griovelyje. Atidengti ir vieno viso pastato kontūrai. Jis buvęs 4x5,5-6 m dydžio, dviejų patalpų, iš kurių mažesnėje rastas 1 m skersmens ir 0,4 m gylio židinys ir šalia jo 0,6x0,5 m duobė. Židinys išklotas akmenimis. Pastato ribose rasta žiestos keramikos.

Horizonto III pastatai rasti IX ir X plote. Pirmame jų būta 5 m pločio pastato su 1 m skersmens ir 30 cm gylio židiniu. Vienas židinio kraštas plūktas moliu. Ten rasta gyvulių kaulų ir žiestos keramikos. Plote X buvo atidengtas 8x8 m dydžio rentininis pastatas. Jis sudegęs, ir smėlyje likę apatinių sienojų liekanų. Sienos abipus buvo suremtos stulpais ir apdrėbtos moliu. Pastato ŠV kampe atitverta 2 m pločio patalpėlė. Namo asla plūkto molio, prie R sienos aukščiau aslos rastas apie 1,2x1 m skersmens ir 10 cm storio plūkto molio židinys. Jo centrinė dalis rūpestingai nuglaistyta. Židinį supo stulpavietės. Po juo buvo laužavietė, kurioje rasta kauliukų, gintaro, žiestos keramikos, pasaginė segė plokščiu lankeliu išplatėjusiais galais. ŠV kampe buvo 4-rių žiestų puodų šukės, netoliese rasta 12 cilindrinių molinių tinklo pasvarų (vienas ornamentuotas).

Horizonte II rasta 3 pastatų liekanų. Plote IX šalia pylimo buvo matyti žymės maždaug 5x5 m dydžio rentininio pastato, turėjusio plūkto molio aslą ir 1,2x0,8 m molio židinį glaistytu paviršiumi prie R sienos. Po židiniu rasta laužavietė. Pastato ribose buvo žiestos keramikos, geležinių laivinių kniedžių. Jo išorėje gulėjo galąstuvėliai, nedidelis lipdytas indelis. Plote X rasti

analogiško statinio pėdsakai, lipdyta ir žiesta keramika.

Viršutiniame horizonte plotuose IX ir X atidengtos net 5 pastatų liekanos. Visi rentininiai. Vienas jų buvęs apie 5x4,5 m dydžio, su molio asla ir plūktu glaistytu paviršiumi židiniu. Židinio skersmuo apie 1 m, įrengtas laužavietėje. Rasta žiestos keramikos, datuojamos XV-XVI a. pr. Plote X išliko apie 4,5x4,5 m dydžio panašaus statinio pėdsakų su analogišku židiniu. Rasta XIV-XV a. žiestos keramikos. Čia buvę dar 2 panašūs pastatai. Apie vieno židinio 0,4 m skersmens plotą išliko jį juosęs 2-3 cm aukščio volelis. Greta židinio rasta pasaginė segė labai stilizuotais gyvuliniais galais. Ploto PR kampe aptiktos 2 patalpų pastato liekanos, iš dalies buvusios jau už ploto ribų.

Gyvenvietę iš P pusės puslankiu juosė iki 2,5-3 m aukščio pylimas, supiltas per 2 kartus. Jo sampile rasta keramika identiška buvusiai gyvenvietėje. XIV-XV a. pylimo viršuje buvę sutvirtinimai - pl. VIII, pylimų kampe, rasti maždaug 3,5x3 m dydžio statinio (bokšto?) pėdsakai.

Gyvenvietė kartu su pylimais užėmė apie 2000 m^2 plotą ir egzistavo nuo XI-XII iki XVI a.